

پلیس علمی

(کشف علمی جرایم)

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

بزهکاری ریشه در تاریخ زندگی اجتماعی انسانها دارد و به سبب همین استمرار جرم در بستر زمان است که دور کیم، جامعه شناس فرانسوی نیمه اول قرن بیستم، از آن به عنوان «پدیده ای عادی» و اجتناب ناپذیر در کنار سایر پدیده های زندگی اجتماعی یاد میکند؛ به عبارت دیگر، همان گونه که جامعه ای بدون قانون و ضابطه وجود ندارد، اجتماعی بشری که در آن جرم و جنایت اتفاق نیفتد - و به تعبیر جامعه شناختی همه افراد بدون استثنا «ارزش های» حاکم بر جامعه را محترم شمرده و آنها را از آن خود شمارند - نیز جز در عالم خیال وجود خارجی ندارد.

با این همه، در طول تاریخ، مواجهه انسانها با پدیده جرم تحولات مهمی را در ارتباط با دو مقوله مجازات و شیوه محاکمه و رسیدگی پیموده است: از شدت مجازات ها به تدریج و به ویژه در یکی دو قرن اخیر کاسته شده و مفهوم انتقام و سزادهی جای خود را به ضرورت بازپروری و بازسازی مجرمان داده است و انسانی شدن واکنشها و مجازاتها تحت تأثیر داده های جرم شناختی افق های جدیدی را به روی علاقه مندان حل مسائل جنایی گشوده است.

ادله اثبات دعوی کیفری نیز که یکی از مهم ترین موضوعات دادرسی های کیفری است، تحولات چشمگیری یافته است. در طول تاریخ، شهادت و اقرار در اثبات جرایم نقش اساسی و اغلب انکار ناپذیری را، به ویژه در دوره دلایل قانونی ایفا کرده است. در گذشته دلایل قانونی بر قاضی تحمیل می شد و او چاره ای جز صدور حکم محکومیت بر مبنای دلایل ارائه شده نداشت. اوردالی یا داوری ایزدی، دوئل قضایی و شیوه های غیر متعارف کشف و اثبات جرایم نیز در کنار شهادت و اقرار یا در صورت فقدان آن ها، جایگاه خاصی را به خود اختصاص می داد و عدالت کیفری طی قرون متمادی با توسل به آنها تأمین می شد.

با این همه، پیشرفت علوم و فناوری در یکی دو قرن گذشته آثار خود را در همه زمینه ها و از جمله وسایل و ابزار کشف و اثبات جرایم آشکار ساخته است. شهادت و اقرار، به ویژه در مواردی که تحت شکنجه، تهدید، اکراه و اغوا اخذ شده باشد، به تدریج اعتبار مطلق خود را از دست دادند و در برخی موارد نیز، علم روان شناسی مقرون به صحت بودن آنها را مورد تردید قرار داد. چنین است که به آرامی دوره دلایل قانونی سپری می شود و دوره اقناع وجدانی قاضی که از آن گاهی به علم قاضی نیز تعبیر می شود، فرا می رسد. در این دوره، دلایل علمی به تدریج جایگاه خاصی می باید؛ تا آنجا که حتی شهادت و اقرار نیز در مواردی با محک آن ها سنجیده می شود و علم جدیدی به نام جرم یابی - که متأسفانه در کشور ما گاهی به غلط از آن به جرم شناسی تعبیر می شود - بر شاخه های علوم جنایی افزوده می شود و پایه پای توسعه و پیشرفت علوم تجربی، امکانات علمی و محکمه پسند بیشتر و مؤثرتری برای کشف و اثبات جرم فراروی پلیس و محاکم قرار می گیرد.

تردیدی نیست که پلیس علمی در کشور ما نسبتاً نو پاست و به همین دلیل، منابع و متون علمی کافی و متناسب با نیاز روز در دسترس دانش پژوهان قرار ندارد. شایان ذکر است تألیف کتاب حاضر حاصل تلاش و تدریس درس کشف علمی جرایم به وسیله جناب آقای مهدی نجابتی در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و برخی دیگر از مراکز آموزش عالی است. مطالب ارزنده آن، سال ها به صورت پلی کپی در اختیار دانشجویان عزیز قرار می گرفت و آنگاه که چاپ آن را سازمان «سمت» بر عهده گرفت، مؤلف محترم بازبینی کلی در پلان

و مطالب آن به عمل آورد تا اثری که ارائه می شود از غنای علمی بیشتری برخوردار باشد. با عنایت به اینکه مؤلف محترم سال های متمادی مسئولیت اداره تشخیص هویت و پلیس بین الملل شهربانی سابق و جانشینی معاونت تحقیقات و کشف جرایم نیروی انتظامی را عهده دار بودند، بدون تردید از تجارب خدمتی گران بهای خود در تألیف این کتاب بهره برده اند. امید است این اثر ارزنده که نوآوری و شیوه روان و ساده بیان مطالب و تکیه بر جنبه های کاربردی موضوعات از ویژگی های آن است، در کنار سایر آثاری که در زمینه جرم یابی چاپ و منتشر شده یا در آینده خواهد شد، همه خوانندگان به ویژه دانشجویان رشته حقوق قضایی و افسران پلیس را در آشنایی هر چه بیشتر با ادله علمی کشف و اثبات جرم و ارزش و جایگاه آن در میان سایر ادله یاری بخشد.

محمد آشوری

رئیس مؤسسه تحقیقات علوم جزایی و جرم شناسی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران